

שמות

ב„וירא משה“, צריכים להוציא גם המשך הכתוב („ויאמר אכן נודע הדבר“), מידי פשוטו (דקאי על הריגת המצרי, והוא ה־טעם ליראתו של משה), ולפרשו בענין אחר, שלכן גם שם מביא רש"י (לאחרי הפי', „כמשמעו“, גם) את פירוש המדרש „נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל כו' להיות נרדסם בעבודת פרך“.

ויש לומר הביאור הזה – בפשטות:

כוונת רש"י היא ליישב קושי כללי בכתוב זה – למאי נפק"מ פרט זה דה־סיפור ש„וירא משה ויאמר אכן נודע הדבר“? הרי יראה זו לא גרמה לשום מעשה, שהרי לא ברח משה אל מדין אלא אחרי ששמע פרעה על כך וביקש להרגו.

נאין להקשות כן על כל סיפור משה ודתו ואבירם, דהו"ל להכתוב לספר רק „וישמע פרעה גו'“ (ע"ד הריגת המצרי) ויברח משה גו'“, וכל הסיפור אודות „שני אנשים עברים נצים גו'“ שאמרו למשה „מי שמך גו' הלהרגני גו'“ למה לי? דיל' שזה מובן ע"פ פרש"י על „וישמע פרעה“ – „הם הלשינו עליו“⁶, ונמצא, שבזה מספר ה־

א. ויגדל משה ויצא אל אחיו גו' וירא איש מצרי מכה גו' ויך את המצרי גו' ויצא ביום השני גו' ויאמר לרשע למה תכה גו' ויאמר גו' הלהרגני גו' כאשר הרגת את המצרי וירא משה ויאמר אכן נודע הדבר. וישמע פרעה גו' ויבקש להרוג את משה ויברח משה גו'.

ובפרש"י על „וירא משה“ כ': „כפשוטו, ומדרשו: דאג לו על שראה בישראל רשעים דלטורין אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל“.

ויש לעיין, מאי טעמא לא הסתפק רש"י בפירוש הכתוב „כפשוטו“⁷ (שירא לנפשו כיון שנודע ונתפרסם הדבר שהרג את המצרי) והביא גם את פירוש המדרש ש־ „דאג כו' שמא אינם ראויים להגאל“, שאין לו רמז בקרא⁸. ובפרט שלפי פירוש זה

(1) פרשתנו ב, יא־טו.

(2) שם, יד.

(3) תנחומא פרשתנו י. שמו"ר פ"א, ל (ושם בא בתוך הדרשה על „אכן נודע הדבר“, שנודע לו ה־טעם ש„ישראל נשתעבדו מכל האומות“. ע"ש. וראה לקו"ש חל"א ע' 9 (ובהערה 15) וע' 13־14). וראה יפ"ת (השלם) שם.

(4) ובדפוס ראשון ושני, ורוב כתי"ר רש"י שתח"י – ליתא כל התחלת פרש"י שלפנינו „כפשוטו. ל"ו" (והתחלת פרש"י היא „על שראה בישראל“).

(5) ובפרט שעצם הפירוש דורש ביאור, איך אפשר שלא תתקיים הבטחת הקב"ה בברית בין הבתרים (וראה הקדמת הרמב"ם לפיה"מ (קרוב לתחלתה) החילוק בין ההבטחה שהקב"ה „יבטיח אומה בבשורות טובות ע"י נביא" (שזו אי"א שתת־בטל) להבטחה שאינה אלא „בין הקב"ה ובין הנביא" (וראה לקמן סעיף ב)). וראה הערה הבאה.

ועוד זאת – איך ידע משה שהם „דלטורין" קודם שהלשינו עליו (כקושיית האמרי שפר על פרש"י כאן).

(6) תנחומא (באבער) וארא יז. שמו"ר שם (וראה הערה 3). – וכבר האריכו במפרשי רש"י מה היתה תמימת משה, הלא כן היתה גזירת ברית בין הבתרים. (7) ראה גם משכיל לדוד כאן, דקשה לי ל־רש"י, דאם ה' ירא לנפשו למה לא ברח עד בטר הכי (כשביקש פרעה להרגו). – וראה ספורנו כאן. וצ"ע.

(8) דמזה שלא כתב ע"ז „ומדרשו" מובן שזהו גם לפי פשוטו של מקרא. וי"ל שההכרח לזה הוא מה גופא שהכתוב מספר אודות הדו"ד שהיו לו עמהם. ולהעיר, שבפשטות רק הם ראו הריגת המצרי, שהרי

ופליגי מפרשי המדרש ככוונת המאמר, דיש מפרשים¹⁶ שזוהו שבחם של יעקב ומשה, דאע"פ שהובטחו מאת ה', מ"מ לא סמכו על ההבטחה¹⁷, כי יראו שמא גרם החטא¹⁸ ושוב אינם ראויים לקיום הבטחה זו¹⁹; אבל יש מפרשים²⁰ שכוונת המדרש ש"אין ללמוד מהם, שהראוי שלא לירא, אלא להיות „נכוני לבו בטוח בה"²¹ [וכדמשמע מפשטות המשך דברי המדרש שם, שמביא מה „שהנביא מקנתר את יש-ראל ואומר להם²² ותשכח ה' עושיך גו' ותפחד תמיד כל היום גו'"], שהנביא הוכיח את ישראל על זה שהיו מפחדים כו'²⁴].

(16) ראה פ' אב"א (לר' אברהם בן אשר) באור השכל על ב"ר שם (ויניציאה, שכה) – נזכר במתכ' לב"ר שם. נזר הקודש (השלם) שם. וכ"ה בעקידה (וישלח) שער בו בסופו. ועוד.

(17) וכהדעה במדרש שם (אות ב) „אין הבטחה לצדיק בעוה"ו" (ראה מפרשים שם). וראה ביאור דיעה זו ע"ד החסידות – ביאור¹⁹ להצ"ע ע' קצב (וראה שם ע' קצא, שעבודתם היא למעלה מגדר בטחון. ע"ש).

(18) כמפורש בחז"ל (ברכות ד, א. ועד"ז ברש"י וישלח לב, יא) בנוגע ליעקב, שפחד „שלא יגרם החטא".

(19) כ"ה במפרשי המדרש שם. ובעקידה שם, שזוהו להורות „כי לא מצד קוצר בטחון וחסרון אמנה כו' כ"א מפני שחייב משלימות פעולותיהם לעשות כן" (להשתדל בדרכי הטבע להנצל). וראה הנסמן לקמן הערה 48.

(20) יפה תואר (השלם) לב"ר שם [ומציין ל-סוגיית הש"ס בברכות (ס, א). ע"ש. וראה מפרשי הע"י שם. נתיבות עולם (להמהר"ל) נתיב הבטחון. ואכ"מ]. וראה פ' אור השכל שם (סד"ה שני בני אדם), ואפשר שנחשב לטעות ליעקב ולמשה מה שנתיראו²⁰. ועוד.

(21) תהלים קיב, ז. ברכות שם.

(22) ופליג אמ"ד אין הבטחה לצדיקים בעוה"ו

(יפ"ת שם).

(23) ישע"י נא, יג.

(24) וראה מפרשים שבהערה 16 ביאור דברי

המדרש שם (לשיטתם).

כתובי כיצד הגיעה שמועה זו לפרעה¹¹. אבל אין זה מתרץ אמאי סיפר הכתוב ע"ד יראתו של משה].

ולכן מביא רש"י פירוש המדרש, שיר-אתו זו של משה ה"ה דאגה שמא אין ישראל ראויין להגאל.

ב. והנה כיון שאין מקרא יוצא מידי פשוטו (ובפרט בנדו"ד, שלא זו בלבד ש-לא הסתפק רש"י בפירוש המדרש, אלא עוד מקדים „כפשוטו" לפני „מדרשו"), עכצ"ל, שגם לפי הפירוש הפשוט ב„ויירא משה" – שה' ירא לנפשו, מפני שנודע הדבר שהרג את המצרי – יש ביאור וטעם (עכ"פ ע"ד הדרוש) לכך שענין זה נאמר בכתוב:

ויש להקדים דברי המדרש¹¹ על ה-פסוק¹², „ויירא יעקב מאד ויצר לו" – „ר' פנחס בשם ר' ראובן, שני בני אדם הבטיחין הקב"ה ונתייראו, הבחור שבאבות והבחור שבנביאים, הבחור שבאבות זה יעקב . . ואמר לו הקב"ה והנה אנכי עמך¹³, ובסוף נתיירא שנאמר ויירא יעקב. הבחור שב-נביאים זה משה . . וא"ל הקב"ה כי אהי עמך¹⁴ ולבסוף נתיירא ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו¹⁵, אינו אומר על תירא אותו אלא למי שנתירא".

„ויפן (משה) כה וכה וירא כי אין איש" (לעיל ב, יב). וראה רש"י שם. ואכ"מ, וא"כ מסתבר שהם הלשינו עליו.

(9) נוסף לזה שנוגע לקמן, לענין זמן חזרת משה למצרים, שצ"ל לאחר „כי מתו כל האנשים גו'" (פרשתנו ד, יט ובפרש"י שם). וראה רש"י לעיל (ב, יג), דתן ואבירם . . שהותירו את המן". ועוד.

(10) אף ש"ויפן כה וכה וירא כי אין איש" (כנ"ל הערה 8).

(11) ב"ר ר"פ עו.

(12) וישלח לב, ח.

(13) ויצא כח, טו.

(14) פרשתנו ג, יב.

(15) חוקת כא, לד.

אשר יעשה טוב ולא יחטא, במכ"ש וק"ו מזה שאפילו יעקב אבינו חשש שמא גרם החטא³⁰.

ג. לכאורה יש לבאר זה:

ענין הבטחון מיוסד על האמונה שהכל מאת הבורא ית', דכשנמצא במיצר וצרה, אין זה מפני שיש שליטה ח"ו למי שמציר לו באיזה אופן שהוא, רק הכל הוא מן השמים. ובמילא הוא במנוחה גמורה, כי ממה-נפשך: אם לא מגיעה לו שום רעה, הרי וודאי שהקב"ה יחלצהו מזה [וזהו גם כשאין שום מקום בדרך הטבע שינצל, כי מי יאמר לו מה תעשה ובידו לשנות ה' טבע³¹]: ואם אינו ראוי לחסד זה (ומגיע לו עונש זה), עדיין נפשו במנוחה גמורה, כי יודע בבירור שאין צרתו תוצאה מהדבר ההוא אלא אך ורק מהקב"ה בלבד, שלא יצא י"ח לפני בוראו ולכן הביאו בצרה הזאת, וא"כ אין יראתו אלא מהקב"ה לבד [ועוד זאת, שזה גופא הוא לטובתו, כיודע שגם עונשי התורה הם חסדו של הקב"ה, לנקות את האדם מפגם העבירה, וא"כ אין מקום לדאגה ויראה].

ועפ"ז מובן שאין הדברים סותרים זל"ז, דיכול להיות בבטחון גמור בהשם, אף ש' יודע שיתכן ש"גרם החטא" ולא יזכה להנצל מהצרה, כי אין זה גורע ממנוחת נפשו בידעו שכל הנעשה עמו הוא מאתו ית'.

ומה שכתבו המפרשים שלדעת המדרש "ראוי שלא לירא" (ואין ללמוד מיעקב ומשה שהיו יראים), היינו לפי שמפשוטות

ויש לעיין בדעת המפרשים "שהראוי שלא לירא", דמהו החסרון בכך שחושש "שמא גרם החטא"? [דלכאורה אדרבה, זוהי מעלה גדולה ביותר, שכ"כ גדלה מדת הענוה שלו³², שתמיד מתיירא שמא אין עבודתו שלימה ויש בו חטא]³³.

אך, שאלה זו היא בכללות מדת ה' בטחון שנצטוונו בה³⁴: פירוש "בטחון" אינו רק אמונה ביכולת ה' להטיבו ולחלצו מצרה כו', אלא שבטוח בה' שכן יעשה בפרט, שהדבר וודאי אצלו עד שהוא במנוחה גמורה ואינו דואג כלל, וכמבואר בחובת הלבבות³⁵, ש"מהות הבטחון הוא מנוחת נפש הבטוח, ושיהי' לבו סמוך על מי שבטח עליו שיעשה הטוב והנכון לו בענין אשר יבטח עליו".

וצריך ביאור, מהו היסוד לוודאות זו, דכיון שאפילו כשיש הבטחה מפורשת מאת ה' יתכן שלא תתקיים ההבטחה, שמא גרם החטא, כ"ש וק"ו כשאין הבטחה מפורשת. והרי חשש זה ד"שמא גרם החטא" קיים אצל כא"א (וכמ"ש³⁶ אין צדיק בארץ

(25) ראה תניא אגה"ק (ס"ב): מפני היות קטן יעקב במאד מאד בעיניו כו' שמא יגרומ החטא ש' נדמה בעיניו שחטא.

(26) וכבושיית מפרשי הע"י ברכות שם על הג' הגת הלל ש"אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי". ע"ש.

(27) כמפורש בכ"כ כתובים שצריכים לבטוח בה' (הובאו כמה מהם בראשית חכמה שער האהבה פ"ב). — ובשערי תשובה לרבינו יונה (שער ג אות לב) שהוא בכלל הציווי (שופטים כ, א. — וכדעת הרמב"ם (סה"צ מל"ח נח) שהוא ציווי ולא הבטחה) "כי תצא למלחמה גו' לא תירא מהם" — שאם יראה האדם כי צרה קרובה תהי' ישועת ה' בלבו ויבטח עלי".

(28) שער הבטחון רפ"א. ועד"ז בפתיחה שלו לשערי הבטחון (ד"ה אך תועלת הבטחון). ועוד. וראה גם כד הקמח (להבחי') ערך בטחון. שלא יתערב שום ספק בבטחוניו כו".

(29) קהלת ז, כ.

(30) להעיר מכד הקמח שם: "והמאמין יתכן שלא יהי' בטוח כי לפעמים ירא שמא יגרומ החטא" (ובהמשך הענין שם מביא מיעקב אבינו. ע"ש).

(31) ראה רבינו יונה שהובא בכד הקמח שם. ועוד. וראה לקו"ש ח"ג ע' 883 ובהנעתק בשה"ג שם.

וצריך ביאור: אע"פ שרחמי השם הם גם על מי „שאינו ראוי“, הרי מ"מ יתכן שמגיע לאדם עונש על מעשיו הלא טובים³⁵. ומהו היסוד של מדת הבטחון, שהאדם בטוח שהקב"ה יטיב לו (אף אם אינו ראוי לכך)?

ה. ויובן זה ע"פ דברי רבינו הצ"צ (שהובאו כמה פעמים ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר³⁶). שענה לאחד שהתחנן אצלו ל"עורר רחמים על חולה מסוכן ח"ו" – „טראכט גוט – וועט זיין גוט“ („חשוב טוב ויהי טוב“). ומשמע מדבריו, שעצם המחשבה לטובה (הבטחון) תביא לתוצאות טובות (ובטוב הנראה והנגלה).

ונראה לבאר כוונת הדברים:

חובת הבטחון שנצטוונו עליה אינה רק פרט (ותוצאה בדרך ממילא) מהאמונה שהכל בידי שמים ושהקב"ה הוא חנון ורחום, דאין צורך בחיוב מיוחד ע"י. אלא חובה זו היא עבודה בפ"ע, שמהותה ו"גדרה – שהאדם יסמוך וישען על הקב"ה, עד שישליך כל גורלו ביד השם, כמ"ש³⁷ „השלך על ה' ייבך“, שאין לו שום משען

הכתובים משמע, שהיו יראים מהדבר הזה מציר, דיעקב ה' ירא מעשו, כמ"ש „וירא יעקב מאד ויצר לו (ולכן) ויחץ את העם גו“, וכן במשה „אל תירא אותו“ – ויראה זו מורה שחסר בשלימות הבטחון ב"ה הקב"ה.

ד. אבל אין ביאור זה מספיק. כי ענינה של מדת הבטחון בפשטות אינו רק המצב דמנוחת הנפש, אלא שבוטח שיהי' טוב לו בטוב הנראה והנגלה דוקא, כי הקב"ה יחלצהו מצרתו כו'.

ולפי הביאור הנ"ל יוצא, שענין הבטחון לפי פשטות ענינו אינו שייך אצל רוב ישראל (דאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא³⁸), ומיהו זה אשר יוכל לפסוק על עצמו שהוא ראוי לחסדי הקב"ה, וענין הבטחון אצלם הוא בעיקר בכך שגם אם לא יזכו לחסדי ה' הרי הם במנוחת הנפש כיון שהכל הוא מאת הבורא (והוא גם לטובתם, אלא שאינה טובה נראית ונגלית).

[ורק צדיקים גמורים ששלמים בעבור דתם ואינם חוששים³² שמא גרם החטא, רק הם יכולים לבטוח³³ שיהי' טוב להם בטוב הנראה והנגלה].

ובחובת הלבבות³⁴ כ' (בביאור „הסיבות אשר בהן יתכן הבטחון“), „שיהי' מי שבטח עליו בתכלית הנדיבות והחסד למי שראוי לו ולמי שאינו ראוי לו ותהי' נדיבותו מתמדת וחסדו נמשך לא יכרת ולא יפסק“, הרי שענין הבטחון מיוסד על זה שהקב"ה מטיב גם „למי שאינו ראוי“.

(32) ראה כד הקמח שם. מפרשי הע"י ברכות הנ"ל.

(33) ולהדיעה במדרש „אין הבטחה לצדיק ב"עוה"י, הרי אדרבה, צדיקים אין סומכין (אפילו) על הבטחה כו'.

(34) שער הבטחון פ"ב (הסיבה השביעית). וכן שם פ"ג (הקדמה הא' ענין הששי). וראה שם ספ"א.

(35) ואף שצריך ש"תהי' השגחתו חזקה כו' לקיים מה שחייבו בו הבורא מעבודתו כו' כדי שיהי' הבורא מסכים לו במה שהוא בוטח עליו בוי' (חובת הלבבות שם פ"ג הקדמה הרביעית) – זהו רק כדי שהנהגתו עתה לא תסתור בטחונו בהשם, כי לא יתכן לבטוח בה' וביחד עם זה להיות „ממרה אותו“ (כמבואר שם, וראה שם המשל מהנהגת בני אדם), אבל יסוד וסיבת הבטחון בהשם הוא לפי שחסדי השם הם על הכל. וראה שם רפ"ב שהסיבה הא' לבטחון היא „הרחמים והחמלה והאהבה“, וכ"כ שם רפ"ג ש„הבורא ית' מרחם על האדם יותר מכל מרחם“.

(36) ראה אגרות קודש שלו ח"ב ע' תקלו. ח"ז ע' קצז.

(37) כפסק הרמ"א יו"ד סו"ס שלה. (38) תהלים נה, כג.

וזהו תוכן הציווי „בטח בה“⁴¹ (וכי"ב) – שהאדם צריך להשליך את יהבו על הקב"ה שייטיב לו בטוב הנראה והנגלה, וכאשר הוא סומך אך ורק על הקב"ה לבד (מבלי לעשות חשבונות, אם אפשר לו להנצל כו'), אזי ההנהגה עמו מלמעלה הוא מדה כנגד מדה⁴², שהקב"ה שומר עליו ומרחם עליו גם אם ע"פ חשבון אינו ראוי לכך שיהי' טוב לו⁴³ בטוב הנראה והנגלה דוקא⁴⁴.

וזהו פירוש דברי הצ"צ, שהבטחון עצמו יביא לתוצאות טובות, שאינו ענין צדדי לבד בבטחון, אלא זהו גדר הבטחון שנצטוונו עליו.

ו. ע"פ הנ"ל יש לומר, שזוהי כוונת הכתוב בפרשתנו, שמספר על יראתו של משה כששמע מהעברי „הלהרגני גו' כ" אשר הרגת את המצר" – להשמיענו יסוד הנ"ל במדת הבטחון, שהבטחון עצמו הוא המביא וגורם לישועת ה', ומכלל הן אתה שומע לאו, דזה שהאדם לא נחלץ מצרה ה"פ מפני שהי' חסר בבטחון שלו⁴⁵.

מכתר שם טוב (סי' שפב), כשרוצין ליפרע העונש למי שראוי לעונש אזי נוטלין ממנו מדרגת ה- בטחון.

(41) תהלים לו, ג. שם קטו, ט. ועד"כ בכ"מ. –

וראה לעיל הערה 27.

(42) להעיר מזהר תצוה (קפד, ב), „עלמא עילאה לא יהיב ל"י (לעלמא תתאה) אלא כגוונא דאיהו קיימא, אי איהו קיימא בנהירו דאנפין מתתא כדון הכי נהרין ל"י מעילא, ואי איהו קיימא בעצבו כו"י. וראה ס' אגרות קודש דהצ"צ (ע' שכד ואילך).

(43) להעיר מתניא אגה"ק (סו"ס יא), „ובאמונה זו באמת נעשה הכל טוב גם בגלו"י (וראה ביאורו"י להצ"צ ע' קצד). ועד"ו בנתיבות עולם שם.

(44) ראה ברכות שם „אתנת, א"ל יסורים בעי ההוא גברא לאתויי אנפשי' דכתבי (איוב ג, כד) פחד פחדתי ויאתני גו"י (הובא ביפ"ת השלם הנ"ל), והיינו כי אם הי' בטח בה' בלי שום דאגה ויראה, הי' ניצול מיסורים כו'. וראה נתיבות עולם שם.

בעולם בלעדו ית'. ויש לומר, שזוהי ה' כוונה במ"ש בחובת הלככות⁴⁶ שבטחון הוא „כעבד האסור אשר הוא בבית הבור ברשות אדוניו“, שכל בטחונו של האסיר הוא רק על אדונו, ש„מסור בידו, ולא יוכל אדם להזיקו ולהועילו כו' וזלתי“.

[ולכן מובן, שבטחון זה בהקב"ה הוא באופן שאין המצב הטבעי משנה כלל, וגם אם ע"פ דרכי הטבע נמנע שינצל, הרי הוא סומך על הקב"ה, שאינו מוגבל בחוקי הטבע חו"י].

וזה גופא הוא יסוד לבטחונו של האדם שהקב"ה ייטיב לו בטוב הנראה והנגלה, גם אם אינו ראוי לחסד זה:

אין הפירוש בבטחון, שמאמין, שכיון שחסדי השם הם בלי מדידה והגבלה, בין לראוי בין למי שאינו ראוי, לכן הוא יקבל את חסדי השם בלי שום עבודה מצדו (כי לפ"ז בטל כל הענין דשכר ועונש) – אלא בטחון הוא עבודה ויגיעה בנפשו, והיא מביאה את חסדי השם הבאים כתוצאה מעבודת ויגיעת האדם לבטוח בה': ע"י שהאדם סומך באמת ובעומק נשמתו רק על הקב"ה לבד, עד שאינו דואג כלל, הרי התעוררות זו גופא פועלת שהקב"ה מ- תנהג עמו באופן זה, שמטיב עמו (גם אם לולא זאת אינו ראוי לזה)⁴⁷.

(39) שם פ"ב הסיבה הששית. שם פ"ג הקדמה הא' הענין החמישי.

(40) וכן מפורש בעיקרים (מ"ד ספמ"ו), „אמר הכותב (תהלים לב, י') והבוטח בה' חסד יסוכבנו, כלומר אף אם אינו ראוי מצד עצמו מדרך הבטחון להמשיך חסד חנם על הבוטחים בהשם“ (וראה שם פמ"ז „אילו הי' מקוה כראוי לא הי' חסד נמנע מצד השם“). וכיכ בכד הקמח שם: „ובוטח בה' ישוגב מן הצרה בשכר הבטחון אע"פ שהיתה הצרה ראוי' לבוא עליו“. וראה נתיבות עולם נתיב הבטחון קרוב לסופו. ועוד. וראה גם יל"ש ישעי' (רמז תעג), „יש ביניכם ירא שמים כו' בטחו בשמי והוא עומד לכם כו' שכל מי שבוטח בשמי אני מצילו“. – ולהעיר

כשאדם פוגע במניעות ועיכובים על שמירת התומ"צ, עליו לדעת, שביטול מניעות ועיכובים אלו תלוי בו ובהנהגתו. דאם יש לו בטחון גמור בהשם, שהוא ית' יעזור שיהי' טוב, עד שהוא במנוחה גמורה בלי שום דאגה כלל [וכמובן, ביחד עם זה, עושה כל התלוי בו בדרך הטבע לבטל מניעות הללו⁴¹] – הרי הובטחנו „טראַכט גוט וועט זיין גוט“, שכן יהי' לפועל, ש- יתבטלו כל המניעות ועיכובים, וטוב יהי' לו בפועל ממש, בטוב הנראה והנגלה, לעיני בשר, למטה מעשרה טפחים.

וכשם שבגאולת מצרים נאמר⁴² ש- „בזכות הבטחון נגאלו ישראל ממצרים“, עד"ו הוא בהגאולה מגלות זה האחרון, כדאיתא במדרש⁴³ ש- „כדאי הן לגאולה בשכר הקיווי (עצמו)“ – וכן תהי' לנו, ש- בזכות הבטחון של בנ"י ש- „קרובה ישועתי לבוא“⁴⁴, זוכים שהקב"ה יגאלנו, בגאולה האמיתית והשלמיה, במהרה בימינו ממש.

(משיחות ש"פ שמות תשכ"ו,

ש"פ בשלח תשכ"ג)

וזהו מ"ש „וירא משה ויאמר אכן נודע הדבר (ותיכף לאח"ז) וישמע פרעה גו' ויבקש להרוג את משה ויברח משה גו'“: כיון שמשה הי' ירא לנפשו ולא בטח בהשם⁴⁵ שלא יבוא שום היות ח"ו מפער- לותיו הטובות [להגן על איש ישראל מה- מצרי שהכה אותו, ולהוכיח „שני אנשים עברים נצים“], הרי זה גרם ש- וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה“ והוצרך לברוח ממנו.

[ואולי יש לומר, שזהו גם דיוק לשון הכתוב „ויאמר אכן נודע הדבר“ – שלא רק שמשה חשב כן בלבו אלא גם אמר כן בדיבור⁴⁶, שזה מגדיל עוד יותר הדגשת החסרון בבטחון, שלא זו בלבד שעלה החשש במחשבתו, אלא גם הוציאו בדי- בור⁴⁷].

משא"כ אם הי' בוטח בבטחון גמור בהשם, ולא הי' דואג כלל מהמצב שנמצא בו (ש- „אכן נודע הדבר“ ויוכל להגיע לאזני פרעה), הרי זה גופא הי' פועל שהי' הדבר נשכח בו, והי' טוב לו בטוב הנראה והנגלה.

ומכאן למדנו גם הוראה למעשה ב- פועל:

(48) כידוע שאין סתירה בין ענין הבטחון האמיתי בה' ובקשת סיבות בדרך הטבע (ראה בארוכה חובת הלבבות שם פ"ג בהקדמה החמישית. עקידה ו- ישלח) שער בו. ובכ"מ. וראה לקו"ש חט"ו ע' 486 ואילך. (וש"נ) – ורק צדיקים גדולים אין צריכים לבקש סיבות כו'. ואכ"מ.

(49) כד הקמח שם בסופו, ע"פ מדרש תהלים מזמור כב.

(50) יל"ש תהלים רמז תשלו (ממדרש תהלים מזמור מ). הובא גם באבודרהם ס' תפלות יוה"כ"פ בסופו. וראה חיד"א במדבר קדמות מערכת ק' את טז.

(51) ל' הכתוב – ישעי' נו, א.

(45) ובמדרש לקח טוב כאן, שיראת משה היא כהדיעה (ב"ר שם) שאין הבטחה לצדיקים בעוה"ז (וראה ביאורו הנ"ל הערה 17). – ולהעיר מפי' באר בשדה על פרש"י כאן, דזה גופא שמשה התיירא שיהרג הי' מפני החשש שבנ"י אינן ראויין ליגאל, דאל"כ לא הי' דואג כלל כיון שידע שהוא עתיד לגאול את ישראל.

(46) שהרי לא נאמר „ויאמר בלבו“ (ע"ד לך יז, יז. ועוד).

(47) ע"ד הידוע בענין לשון הרע, שהדיבור הרע מוציא את הרע (של חבריו) מן ההעלם אל הגילוי (ראה לקו"ש ח"ה ע' 45. חט"ו ע' 32. ועוד).

שמות ב

רים תעבדון אותי על ההר הזה שתקבלו התורה עליו והיא הזכות העומדת ל- ישראל. ודוגמת לשון זה מצינו וזה לך האות אכול השנה ספיח וגו' מפלת סנ- חריב תהי' לך לאות על הבטחה אחרת שארצכם חריבה מפירות ואני אברך הספיחים". וכתבו המפרשים, שזה ש- רש"י מביא, "ודוגמת לשון זה", הוא להביא רא' שהקב"ה תולה הבטחתו בהבטחה אחרת, ואע"פ שאותה הבטחה עצמה עדיין לא נתקיימה. וכ"ה בנדר"ד, דאע"פ שההבטחה דשליחות זו עצמה עדיין לא נתקיימה, וא"כ איך תהי' הבטחת השליחות רא' ואות על הבטחת קבלת התורה שהיא הבטחה אחרת – הרי ע"ז מביא דוגמא מזה שמצינו ב- ישעי' שהבטחת מפלת סנחריב, לפני קיומה, היתה אות על הבטחה אחרת שהיא ברכת הספיחים.

הרי חזינו מרש"י זה גופא, שזהו דבר חידוש שדבר העתיד להיות (ועדיין לא נתקיימה) יהי' אות וסימן, ולפי זה יוקשה עוד יותר בענין הנ"ל, איך אפ"ל שקבלת התורה שבעתיד היא טיבה על דבר שב- הווה, שהיא הזכות שיש בידם שבגללה יצאו ממצרים.

ב. לכאורה יש לומר, שמטעם זה

א. "ויאמרי משה אל האלקים מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים", וביארו רז"ל ב- מדרש, וכ"ה בפרש"י, שטענת משה "וכי אוציא את בני ישראל ממצרים" כוונתה, "מה זכות יש בידם שאוכל ל- הוציאם" (ובלשון רש"י, "מה זכו ישראל שתעשה להם נס ואוציאם ממצרים").

וע"ז ענה לו הקב"ה, "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" – כלומר, "מה שאמרת ב- איזה זכות אוציאם ממצרים הוי יודע שבזכות התורה שהן עתידים לקבל על ידך בהר הזה הם יוצאים משם".

ויש להבין פירוש המענה, "בזכות ה- תורה שהן עתידים לקבל", מה מהני קבלת התורה שלהם בעתיד, לאחר יציאתם ממצרים, כזכות שעבורה יצאו ממצרים.

והנה בפירושו השני על הכתוב כאן "ויאמר כי אהי' עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצ- רים תעבדון את האלקים על ההר הזה", כותב רש"י, "ד"א כי אהי' עמך וזה ש- תצליח בשליחותך לך האות על הבטחה אחרת שאני מבטיחך שכשתוציאם ממצ-

(1) פרשתנו ג, יא.

(2) שמ"ר פ"ג, ד.

(3) עה"פ ד"ה וכי אוציא.

(4) ג, יב.

(5) ל' המדרש שם.

(6) כ"ה בדפוסים לפנינו (ובדפוס ראשון: לשון אחר) וכן הובא במפרשי רש"י (רא"ם, רע"ב ועוד). אבל בדפוס שני וכו"כ כתי' רש"י (שתח"י) ליתא תיבות ד"א, וכאן מתחיל ד"ה חדש, "כי אהי' עמך".

(7) ישעי' לו, ל. וראה פרש"י שם. ועוד.

(8) רא"ם, הואיל משה (באר היטב) באר מים חיים (לאחי המהר"ל), דברי דוד (להטי"ז), שפ"ח ועוד.

(*) ובדפוס ראשון דפרש"י כאן מביא רק הכתוב: וזה גו' ספח – ומסיים, "כמו שפירשתי במקומו". וכ"ה בכמה כתי' רש"י (אף שבכתי' הובא גם הפירוש בהכתוב דישעי', כבדפוסים לפנינו).